

ВПЛИВ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Стаття присвячена розгляду проблеми формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах розвитку особистості. Висвітлено динаміку та шляхи їх формування. Проаналізовано різні підходи до їх систематизації, ієрархічну структуру ціннісних орієнтацій, рівні ціннісних парадигм. У результаті вивчення встановлено, що в числі головних ціннісних орієнтацій, до чого прагне молодь є добробут, сім'я, саморозвиток та самореалізація, свобода волевиявлення, демократія, тобто те, що сприяє зайняти гідне місце в суспільстві.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, особистість, світогляд, сучасна молодь.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема ціннісних орієнтацій сучасної молоді в суспільстві, пріоритетів та шляхів їх формування залишається незмінно актуальною впродовж всього існування цивілізації. Так, питання цінностей особистості, досліджували ще стародавні мислителі, такі як Сократ, Платон, Аристотель. Ґрунтовний пласт розробок цієї проблематики базується в працях класиків – І. Канта, Д. Локка, І. Песталоцці, Я.-А. Коменського, А. Макаренка, М. Бердяєва, Г. Сковороди, С. Франка, П. Флоренського, В. Соловйова, П. Сорокіна, П. Юркевича, Е. Муньє, М. Фуко, А. Швейцера, М. Шелера та ін. Сучасні теорії цього феномену знаходимо у працях В. Андрущенко, Л. Губернського, М. Головатого, І. Надольного, С. Кримського, Л. Ваховського, О. Сухомлинської, В. Желанової, А. Пеканової та ін. Проблеми людини та її ціннісних орієнтацій були об'єктом багатьох дисертаційних досліджень таких авторів, як Д. Балдинюк, О. Барановська, О. Баришнікова, В. Вексельман, Г. Гуменюк, І. Гущина, В. Долженко, О. Зубарева, Ж. Міцкевич, В. Калінін, Г. Хруслов, С. Нікітенко та ін.

Ця проблема набуває особливої значущості в умовах соціально-економічної, політичної та духовно культурної трансформації українського суспільства, що супроводжується в свою чергу кардинальною переоцінкою політичних, економічних, культурних та духовних цінностей громадян.

Водночас, – зазначає дослідниця Т. Артимонова, – українська держава ще утримує в собі залишки колишньої системи. Застарілі норми, вартості, стереотипи дають знати про себе не лише в середовищі старших поколінь, а й серед молоді. Дехто з них все ще перебувають під впливом націоналістичної ідеології й має про демократію примітивне уявлення. З іншого боку, частина молоді "інфікована" західними цінностями [1, с. 72].

Метою статті є визначення головних ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах формування особистості.

Виклад основного матеріалу. Через особливу сприйнятливості і високу суспільну мобільність студентської молоді виникнення нових ціннісних орієнтацій і девальвація колишніх торкнулися цієї перехідної соціальної групи більшою мірою, чим інші шари суспільства. Молодь виступає в якості потенційної інтелектуальної, політичної, економічної, культурної еліти суспільства – рушійної сили розвитку держави, і від того в якому ракурсі будуть закладені ціннісні орієнтації молоді, залежить найближче майбутнє нашого суспільства. Тому питання формування ціннісних орієнтирів молоді має державний статус і є доволі актуальним.

Від того, наскільки молоде покоління – національно свідоме, патріотичне, готове взяти на себе відповідальність за розвиток, за збереження духовності та культурних здобутків української держави, активно і конструктивно приєднатися до суспільних процесів, наскільки ініціативно воно бере участь у процесі соціально-економічних і політичних перетворень, значною мірою залежить доля країни, її національні інтереси [2, с. 113].

Для визначення самого терміну "ціннісні орієнтації" науковцями було проведено багато дослідницької роботи. Так, зокрема, автор В. Ольшанський вважає, що сутність "ціннісної орієнтації" є система особистісних цінностей людини, детермінованих певними соціально-психологічними факторами, тобто як один із способів функціонування цінностей у свідомості індивіда [3, с. 118]. Доречі, це було першим формулюванням цього феномену у радянському науковому просторі.

Згодом А. Здравомислов та В. Ядов у своїй публікації розкриють поняття "ціннісні орієнтації" з точки зору соціології, як установку особистості на певні цінності суспільства [4].

У стислому психологічному словнику знаходимо іншу дефініцію, а саме "ціннісні орієнтації" – це відображення у свідомості людини цінностей, які визначаються нею, як стратегічні життєві цілі й загальні світоглядні орієнтири [5].

Будь-яка історична суспільна форма життєвого устрою, життєдіяльності людей має не просто окремі цінності, але їх систему, певну ієрархію цінностей. Без засвоєння людиною такої системи

цінностей, без визначення власного відношення до них неможливий не лише успішний процес соціалізації особи, але і відповідна підтримка нормативного порядку в суспільстві взагалі.

В аксіології – науці про цінності – існують різні підходи до їх систематизації.

Так, вчені А. Кармін, О. Новикова виділяють фінальні, інструментальні і похідні цінності [6, с. 143]:

– фінальні цінності – це вищі цінності та ідеали, важливіше і значиме яких немає нічого. Вони коштовні самі по собі, а не тому що служать засобами для досягнення яких-небудь інших цінностей. Це кінцева мета людських устремлінь. Фінальні цінності – це, наприклад, людське життя, свобода, справедливість, краса, щастя, кохання, дружба, честь і гідність особи, законність, гуманізм... Відносно таких цінностей безглуздо запитувати: навіщо або для чого вони потрібні? Вони потрібні самі по собі. Прагнення до них не потребує ніяких обґрунтувань;

– інструментальні цінності представляють собою засоби та умови, необхідні для досягнення і збереження фінальних цінностей. Наприклад, якщо здоров'я – фінальна цінність, то відпочинок на курорті як засіб його зміцнення – інструментальна цінність;

– похідні цінності – це наслідки, або прояви інших цінностей, що мають значущість лише як ознаки і символи останніх. Так, дарунок від улюбленої людини – вивідна цінувати: він є наслідок, або знак її кохання.

У результаті дослідження, ці автори зробили висновки, що у кожної людини утворюється ієрархічна структура ціннісних орієнтацій, що визначає, які з цінностей є для його більш, а які – менш значимими. У цій структурі на вершині ієрархії знаходяться вищі, фінальні цінності, нижче – інструментальні і похідні цінності [6, с. 143].

Однак, як зазначають А. Кармін, О. Новикова, ієрархія ціннісних орієнтацій у різних людей зводиться по різному. Одна і та ж цінність може бути фінальною для однієї людини та інструментальною для іншої. У людини високої культури фінальними є духовні цінності. Вони мають пріоритет перед усіма іншими цінностями, які виконують по відношенню до них інструментальну функцію або є похідними від них.

Можна розрізняти два типи або рівні ціннісних парадигм. Перший – це ціннісні парадигми, що складаються і функціонують на рівні буденної свідомості. Вони визначають цінності, до яких прагнуть люди в своєму повсякденному житті. Другий – парадигми соціальних цінностей та ідеалів, що формуються на рівні суспільної ідеології. Вони визначають завдання та цілі, на реалізацію яких має бути направлений розвиток суспільства [6, с. 143-144].

Отже, система цінностей охоплює особистісну значущість певних соціальних, загальнолюдських, культурних, духовних, естетичних, етичних цінностей, відбиваючи ціннісне ставлення до дійсності.

У віковій психології молодість характеризується як період формування стійкої системи ціннісних орієнтацій, становлення самосвідомості і формування соціального статусу особи. Молодь, в процесі формування і розвитку власної системи ціннісних орієнтацій і ієрархічної системи цінностей, пропускає через власну свідомість величезний потік інформації, яка несе в собі духовне багатство нації, історію, культуру, звичаї, традиції, мову і т.д. Проте на даний момент, в процесі трансформації нашої держави, ми можемо спостерігати картину визначеного ідейно-світоглядного вакууму, коли одні соціальні ідеали і цінності вже пішли в минуле, а інші ще не сформувалися. У цій ситуації відсутності єдиних і однозначних світоглядних орієнтацій, молодь поставлена в строгі рамки самовизначення і самоідентифікації (етичної, соціальної, етнічної, політичної, економічної і т.д.). Думка вчених відносно цього феномену є неоднозначною. Не всі молоді люди здатні самостійно вирішити такі складні світоглядні питання, як наслідок в процесі саморозвитку одні набагато випереджають інших. Що у свою чергу може спричинити порушення ціннісних орієнтацій молоді, як значимої самостійної соціально-демографічної групи суспільства, адже для неї обов'язково мають бути певні ідеали та цілі з тим, аби здійснювати свій особистісний розвиток. Звідси в поведінці молоді спостерігається дивне поєднання суперечливих якостей і рис: прагнення до ідентифікації і відособлення, конформізм і негативізм, наслідування і заперечення загальноприйнятих норм, прагнення до спілкування і відхід, відчуженість від зовнішнього світу.

Спосіб життя як фактор формування демократичних поглядів молоді є багатогранний за своєю структурою, має макро- і мікросередовище. Поступово опосередковуючись від глибинних, всезагальних, потрібних зв'язків і відношень до таких, які обмежені лише певною вузькою сферою спілкування студентської молоді, спосіб життя сприяє перетворенню духовних цінностей суспільства у внутрішні, притаманні молодому поколінню чесноти, риси характеру. Вибір і осягнення демократичних цінностей, що пропонуються суспільством, зумовлені їхньою особистісною значущістю, тобто тим, чи є вона вартістю для самої особистості і сприятиме досягненню її мети. З огляду на це з-поміж однаково підкріплених духовних цінностей студентська молодь завжди вибирає лише ті, які оцінюються нею як потрібні (корисні або приємні) об'єкти, мета та засоби задоволення власних потреб. Проїшовши через її досвід, одержавши практичну перевірку та підтвердження потрібності, доцільності й корисності, такі цінності закріплюються як ціннісні орієнтації молодіжного середовища, – зазначає Т. Артімонова [1, 73].

Які ж визначені ідеали та основні життєві цінності сучасної молоді людини?

На основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури автори В. Желанова та А. Пецанова в системі ціннісних орієнтацій особистості виокремлюють наступні компоненти:

- соціальні цінності (соціальна справедливість, свобода, права і обов'язки людей тощо);
- цінності спілкування (дружба, любов, довіра тощо);
- цінності діяльності (праця, творчість, пізнання істини);

- культурні цінності (релігійні (не вбивай, шануй батька свого матір свою, не кради, не чини перелюбу), цінності ставлення до світу взагалі, стилю життя);
- цінності самоствердження і самореалізації (соціальний статус, гідність, бажаний образ "Я" тощо);
- загальнолюдські цінності (мир, людина, гідність);
- цінності, що характеризують особистісні якості індивіда (чесність, хоробрість, вірність своєму слову, чуйність тощо);
- естетичні цінності (краса, гармонія);
- духовні цінності (істина, справедливість);
- етичні (добро, гуманізм, милосердя тощо) [3, с. 118].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на основі вищевикладеного, ми вважаємо, що в числі головних ціннісних орієнтацій, до чого прагне молодь є добробут, сім'я, саморозвиток та самореалізація, свобода волевиявлення, демократія, тобто те, що сприяє зайняти гідне місце в суспільстві. Але постає питання: хто та при яких умовах повинен закладати, формувати та розвивати у сучасній молоді дані виокремлені цінності. У сучасних умовах державотворення потрібно визначитись зі значенням батьків, вчителів, органів влади та місцевого самоврядування у цьому процесі. Поєднання зусиль вищеперелічених суб'єктів забезпечить набуття ціннісних орієнтацій в середовищі молоді, надасть їм духовної та культурної значущості. Ці та інші аспекти у в контексті даної проблеми ми будемо розкривати у наступних дослідженнях.

Використані джерела

1. Артимонова Т. Основні духовні пріоритети студентської молоді: напрями трансформацій / Т. Артимонова // Вища школа України. – 2008. – № 1. – С. 72 – 75.
2. Сільська молодь України: стан, проблеми ті шляхи їх вирішення: щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2003 р.). – К.: Державний ін-т проблеми сім'ї та молоді, 2004. – С. 113.
3. Желанова В.В. Теоретико-методологічні аспекти проблеми цінностей особистості / В.В. Желанова, А.В. Пецанова // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Шевченка (педагогічні науки). – 2008. – № 7. – С. 114 – 119.
4. Человек и его работа (социологическое исследование) / Под ред. А.Г. Здравомыслова, В.П. Рожина, В.А. Ядова. – М.: Мысль, 1967. – 392 с.
5. Краткий психологический словарь / Сост. Л.А. Карпенко; Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. – 431 с.
6. Кармин А.С. Культурология / А.С. Кармин, Е.С. Новикова. – Спб.: Питер, 2005. – 464 с.

Oleksiyenko O.

INFLUENCE OF VALUE ORIENTATIONS ON FORMATION OF PERSONALITY OF MODERN YOUTH

The article considers the problem of formation of valuable orientations of modern youth in terms of personal development. The article deals with the dynamics and the way of their formation. Different approaches have been analyzed to their classification, hierarchical structure of value orientations, levels of value paradigms. As a result of the study revealed that among the main value orientations, to aspire to a youth welfare, family, self-development and self-realization, freedom of expression, democracy, and that is something that contributes to take their rightful place in society. The article found that the value system includes the personal significance of certain social, human, cultural, spiritual, aesthetic, ethical values, reflecting the value attitude to reality.

Highlighted the following components in system of valuable orientations of the person: social values, the value of communication, the value of activities, cultural values, the value of relationship to the world in general, life style, the value of self-affirmation and self-realization, human values, the values that characterize the personality of the individual, aesthetic value, spiritual, ethical values. As a result, studies have concluded that each person forms a hierarchical structure of value orientations, determines which of the values is to it more, and what – are less important. In this structure, at the top of the hierarchy is higher final values, below – are instrumental and derivative values

But the question arises: who and under what conditions should lay, build and develop the youth of today values of the data allocation. In modern conditions the state is necessary to determine the value of parents, teachers, authorities and local government in this process. Combining the efforts of the above subjects will provide the value orientations among young people, will give them the spiritual and cultural significance. These and other aspects in the context of this problem, we will disclose in subsequent studies.

Key words: values, value orientation, personality, outlook, modern youth.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2016 р.